

„ДЕЦА И МЛАДИ КАО ДЕО СИСТЕМА – ЗАШТИТА ИЛИ СЕКУНДАРНА ТРАУМАТИЗАЦИЈА“

Уредници: Миомира Костић и Дарко Димовски

PRAVNI FAKULTET UNIVERZITETA U NIŠU
CENTAR ZA SOCIJALNI RAD „SVETI SAVA“ NIŠ

**DECA I MLADI KAO DEO SISTEMA – ZAŠTITA
ILI SEKUNDARNA TRAUMATIZACIJA**

PIREDILI

Prof. dr Miomira Kostić
Doc. dr Darko Dimovski
Ass. dr Zdravko Grujić

Niš

2016.

DECA I MLADI KAO DEO SISTEMA – ZAŠTITA ILI SEKUNDARNA TRAUMATIZACIJA

Izdavači:

Pravni fakultet Univerziteta u Nišu,
Centar za socijalni rad „Sveti Sava“ Niš

Za izdavača:

Prof. dr Saša Knežević, dekan
Zoran Jović, direktor

Urednici:

Prof. dr Miomira Kostić, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu
Doc. dr Darko Dimovski, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu
Ass. dr Zdravko Grujić, Pravni fakultet u Prištini sa privremenim sedištem u
Kosovskoj Mitrovici

Izvršni urednik:

Zoran Jović

Redakcija:

Akademik prof. dr Miodrag Simović, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci
Prof. dr Vojislav Đurđić, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu
Prof. dr Petar Nastasić, Fakultet političkih nauka, Odsek za socijalnu politiku i
socijalni rad, Univerzitet u Beogradu,
Jelena Stanojević, master ekonomskih nauka, Prirodno-matematički fakultet
Univerziteta u Nišu
Ass. Anđelija Tasić, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu
Ass. Ivan Ilić, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

Recenzenti:

Prof. dr Aleksandar Jugović, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Univerzitet u Beogradu,
Dr Ivan Djokic, docent, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
Doc. dr Marina Simović, Ombudsman za prava djece u RS, Fakultet pravnih nauka
Univerziteta Apeiron u Banjoj Luci

Tehnički urednik: Nenad Milošević

Štampa: Medivest Niš

Tiraž: 400

ISBN 978-86-7148-221-9

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

364-7-053.2/.6(082)

342.726-053.2/.6(082)

DECA i mladi kao deo sistema - zaštita ili sekundarna traumatizacija / priredili Miomira Kostić, Darko Dimovski, Zdravko Grujić. - Niš : Pravni fakultet Univerziteta : Centar za socijalni rad "Sveti Sava", 2016 (Niš : Medivest). - [16], 183 str. : ilustr. ; 24 cm

Na spor. nasl. str.: Children and young people as part of the system - protection or secondary traumatization. - "U organizaciji Centra za socijalni rad 'Sveti Sava' u Nišu, Komore socijalne zaštite i Savetovališta za porodicu ... 15. i 16. oktobra organizovani su 21. Oktobarski susreti u socijalnoj zaštiti, na temu: Deca i mladi kao deo sistema - zaštita ili sekundarna traumatizacija." --> Predgovor. - Tiraž 400. - Str. [7-16]: Predgovor / urednici. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz sve radove. - Summaries.

ISBN 978-86-7148-221-9

а) Деца - Социјална заштита - Зборници б) Деца - Правна заштита - Зборници

COBISS.SR-ID 227038220

**Faculty of Law, University of Niš
and
Social Work Center "St. Sava" Niš**

**CHILDREN AND YOUNG PEOPLE AS PART OF
THE SYSTEM - PROTECTION OR SECONDARY
TRAUMATIZATION**

**EDITED BY
Prof. Miomira Kostić, Full Professor
Prof. Darko Dimovski, PhD
TA Zdravko Grujic, PhD**

Niš

2016

CHILDREN AND YOUNG PEOPLE AS PART OF THE SYSTEM - PROTECTION OR SECONDARY TRAUMATIZATION

Publishers: Faculty of Law, University of Niš,
Social Work Center "St. Sava" Nis

For the Publisher: Prof. dr Saša Knežević, Dean

Editors: Prof. Miomira Kostić, Full Professor,
Faculty of Law, University of Niš
Prof. Darko Dimovski, PhD, Faculty of Law, University of Niš
TA Zdravko Grujić, PhD, Faculty of Law, University of Priština,
(temporarily seated in Kosovska Mitrovica)

Executive Editor: Zoran Jović

Editorial Board:

- Academician, Prof. Miodrag Simović, LL.D, Full professor, Faculty of Law, University of Banja Luka;
- Prof. Vojislav Djurdjic, LL.D, Full professor, Faculty of Law, University of Niš
- Prof. Petar Nastasić, Faculty of Political science, Department of Social Policy and Social Work, University of Belgrade
- Jelena Stanojević, Master of Economic Sciences, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, University of Nis
- Andjelija Tasić, Teaching Assistant, Faculty of Law, University of Niš
- Ivan Ilić, Teaching Assistant, Faculty of Law, University of Niš

Reviewers:

- Prof. Aleksandar Jugović, PhD, University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation;
- Prof. Ivan Djokic, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade
- Prof. Marina Simović, Ombudsman for Children's Rights in Republika Srpska, Faculty of Law, Apeiron University in Banja Luka

Тецхницял Едитор: Nenad Milošević

Printed by: Medivest Niš

Number of copies: 400

SADRŽAJ

Ivana Stevanović, Ka pravosuđu po meri deteta – korak ka unapređenju zaštite dece žrtava od posledice sekundarne viktimizacije	1
Nevena Petrušić, Evropski principi pružanja pravne pomoći deci migrantima bez pratnje odraslih	15
Gordana Buljan Flander, Ella Selak Bagarić, Razotkrivanje seksualnog zlostavljanja – djetetova šansa za oporavak ili put u retraumatizaciju	33
Slavica Adamović Zdravković, Gordana Petronijević, Sandra Jovanović Deca koja prisustvuju nasilju u partnerskom odnosu- tretman počinilaca nasilja u partnerskim odnosima kao odgovor društva	45
Ljiljana Radovanović Tošić, Mere i vrste podrške deci iz marginalizovanih grupa	57
Milica Stanković, Neda Savić, Deca i mladi: u lavirintu krivičnopravne zaštite	75
Jelena Stefanović, Olga Tomić, Disfunkcionalni porodični obrasci u srodničkim hraniteljskim porodicama	97
Miomira Kostić, Darko Dimovski, Aleksandar Mihajlović, Primena restorativne pravde prema maloletnicima u sukobu sa zakonom	113

Marija Maljković, Ivan Ilić, Primena vaspitne mere pojačanog nadzora u dnevnom boravku	125
Filip Mirić, Kockanje mladih kao oblik društvene devijacije	137
Aleksandra Stojanović, Jasmina Vuković, Ivana Stanković, Branislav Ranđelović, Stigmatizacija mladih LGBT osoba od strane državnih institucija ..	145
Kosana Beker, Zaštita višestruko diskriminiranih žena	161
Biografije urednika	181

Dr Miomira Kostić, redovna profesorka
Dr Darko Dimovski, docent
Aleksandar Mihajlović, master prava

PRIMENA RESTORATIVNE PRAVDE PREMA MALOLETNICIMA U SUKOBU SA ZAKONOM

Apstrakt: U svom radu autori iznose osnovne teorijske postavke i diskusije o praktičnoj primeni restorativne pravde. Razmatraju pitanja uvođenja i primene restorativne pravde u smislu postizanja ravnoteže interesa žrtve, društvene zajednice i delinkventa. Ovaj pojam se definiše nabrojanjem određenih aktivnosti uz poštovanje izvesnih standarda i principa u primeni. Autori iznose neka iskustva i nedoumice oko primene procesa restorativne pravde u američkom pravosuđu. Takođe, izdvojene su vrednosti kojima teži restorativna pravda. Deo rada posvećen je standardima za primenu restorativne pravde. Važna je usklađenost tih standarda sa međunarodno usvojenim dokumentima o zaštiti osnovnih ljudskih prava.

Ključne reči: restorativna pravda, standardi, principi, retributivna pravda.

Uvodna razmatranja

Sistem krivičnog pravosuđa, sprovodeći retributivnu pravdu, usmeren je da odgovori na pitanja o tome koji je zakon prekršen, ko ga je prekršio i kako sankcionisati krivca, tako da se postigne specijalna prevencija. Pristup restorativne pravde sastoji se u strategiji okupljanja i diskusije u okviru lokalne zajednice, okrenut je pojedincu, i može se primeniti i u širim gradskim sredinama. Cilj je postizanje jedinstvenih rešenja, koja su prihvatljiva za ljude u određenim okolnostima, i s obzirom na kulturne prilike koje vladaju. Vremenom, u teorijskim raspravama i praktičnoj primeni, restorativna pravda, kao pojam i proces, dobila je značenje ključnog elementa društvene pravde. Restorativnoj pravdi pripisuje se sposobnost vraćanja pravde u društvenu

zajednicu u kojoj je tradicionalni krivičnopravni sistem povezan sa merama opresije unutar zajednice. Te mere izriču organi formalne društvene kontrole u centralizovanom, statičnom krivičnom postupku koji svoje opravdanje nalazi u opštoj, za sve građane dostupnoj pravdi (Kostić, 2005: 45).

U okviru savremenih krivičnopravnih sistema i kriminalne politike, već dve decenije se razvija potpuno novi i različit pravno sociološki koncept reagovanja države na kriminalitet. To je koncept restorativne pravde koji se, za razliku od retributivnog koncepta kažnjavanja učinioca i odmazde, sastoji u uvođenju diverzionih mera, kompenzacije za žrtvu, posredovanja između žrtve i učinioca i drugih društveno zasnovanih sankcija. Glavni cilj restorativnog procesa je, između ostalog, naknada štete i popravljanje odnosa narušenih izvršenjem krivičnog dela. Za širenje ideje restorativne pravde značajan uticaj je imao razvoj tzv. druge viktimologije, ali takođe i pojava pokreta za zaštitu žrtve i feministički pokret. Teorijska osnova koncepta restorativne pravde zasniva se na shvatanjima predstavnika kritičke, radikalne i republikanske kriminologije i mirotvoračke kriminologije. Ipak, sama restorativna pravda ne predstavlja celovitu teoriju o kriminalitetu, ona obuhvata veliki broj načina postupanja, predloga i praksi kao alternativne načine društvenog reagovanja na kriminalitet.

Restorativna pravda zahteva potpuno učešće i saglasnost svih onih koji su na bilo koji način bili pogođeni izvršenjem krivičnog dela – žrtve, delinkventa, njihovih porodica i prijatelja, kao i osoba iz društvene zajednice. Zatim, restorativna pravda pokušava da isceli ono što je uništeno. Zato se proces usmerava na potrebe žrtve (šta je potrebno učiniti da se trauma zaceli; povraćaj osećanja sigurnosti), delinkventa (šta je potrebno uraditi da se zlo više nikada ne ponovi; šta preduzeti da se delinkvent ponaša u saglasnosti s postignutim dogovorom) i članova zajednice (šta će im pomoći da se oni osećaju sigurno; koje korake treba preduzeti za unapređenje zajednice tako da ima manje izgleda da se zločin dogodi u budućnosti). Sledeće što je neophodno je da postoji potpuna i neposredna odgovornost svih učesnika. Optužene osobe suočavaju se sa svojim žrtvama i drugima koji trpe posledice zločina i kojima je data mogućnost da objasne svoje ponašanje, preuzmu punu odgovornost i budu deo procesa, kojim se odlučuje o načinu kako da objedini potrebe svih zainteresovanih. Takođe, restorativna pravda teži da vrati u celinu sve ono što je bilo „razdvojeno”, uništeno krivičnim delom. Naime, zločin deli članove jedne društvene zajednice na „mi-oni” način razmišljanja. Restorativne rasprave nalaze načina da prevaziđu tu razliku, tako da „mi i oni” budu ponovo povezani unutar jedne društvene zajednice, postavljene na zdravim osnovama. Povraćaj u jednu celinu, svih članova zajednice, onemogućava izolaciju unutar zajednice. Izolacija se inače javlja kao prirodan

pratilac zločina. To je otuđenost, koju osećaju, kako delinkvent i žrtva, tako i ostali članovi društvene zajednice, koji trpe posledice. Međutim, restorativna rasprava ne može da poveže žrtvu i delinkventa u nešto što je već postojalo kao nezdrav, zlostavljajući odnos. Na kraju, rasprava u restorativnoj pravdi stremi ka tome da osnaži zajednicu u cilju da se spreči dalje povređivanje, time „što će izgraditi odnose i obratiti pažnju na značajna socijalna pitanja, koja su na prvom mestu uzroci zločina” (Coward, 2000:6).

Restorativna pravda se najvidljivije sprovodi preko diverzionog pravno-sociološkog koncepta („*diversion – odvrćanje, preusmeravanje, skretanje*), koji se zasniva se na shvatanjima Dirkema (Durkheim) i Vebera (Weber) i idejama, koje je sredinom sedamdesetih godina XX veka izneo norveški kriminolog i sociolog Nils Kristi (Nils Christie). U osnovi ovih shvatanja je razmišljanje o mogućnostima da se konflikt između žrtve i učinioca krivičnog dela reši mirno i vansudskim putem. Prema tvrđenju koje zastupa Kristi, spor između žrtve i učinioca krivičnog dela rešava se putem poravnjanja oko zahteva za naknadu štete. Država se ograničava na ulogu nepristrasnog „trećeg”, koji interveniše, pre svega, neformalnim postupcima (Christie, 1977: 10). Kristi čak polemize oko toga da li je uopšte potrebno i dozvoljeno da sudu pristupa advokat, pozivajući se na staro norveško pravo, po kome je im je bio zabranjen prilaz ruralnim oblastima. Slično je i sa stručnjacima za ljudsko ponašanje (Christie, 1977: 11).

Reagovanje na maloletničku delinkvenciju primenom restorativne pravde

Polovinom devedesetih godina XX veka, najpre na osnovu eksperimenata, a zatim i putem primene tzv. „alternativnih mera”, u velikom broju zemalja formirao se sasvim novi naučni i društveni pristup u reagovanju na maloletničko prestupništvo, poznat kao restorativna pravda (restorative justice).¹ Dobra iskustva u praksi, dopunjena pozitivnim teorijskim nalazima i podrškom pravosuđa, uticali su da se primena modela restorativne pravde ocenjuje kao efikasno sredstvo u suzbijanju maloletničkog prestupništva (Konstantinović-Vilić, Kostić, 2012: 76).

Osnovna postavka restorativnog modela je da cilj intervencije, posle izvršenog krivičnog dela, nije kažnjavanje niti prevaspitanje maloletnika,

---

1 Termin restorative justice koristi se u engleskom jeziku i nije ga lako prevesti, tako da sačuva sve konotacije koje u sebi sadrži: obnavljanje odnosa u zajednici, popravljavanje ili nadoknada štete nastale izvršenjem krivičnog dela, promena vrednosnog sistema i načina rešavanja teškoća. Termin „rekonstruktivni” ili „obnavljajući” najbolje odražava promenu filozofije odnosa društva prema maloletnim izvršiocima krivičnih dela i njihovom kažnjavanju.

već stvaranje uslova da se popravi šteta nastala izvršenjem krivičnog dela. Za razliku od tradicionalnih modela, kod kojih se postavljaju pitanja: ko je izvršio krivično delo; koje su zakonske odredbe povređene; šta treba učiniti da se maloletnik kazni ili prevaspita, model restorativne pravde postavlja sledeća pitanja: kakva je priroda štete nastale povredom zakona, šta treba učiniti da se šteta popravi ili nadoknadi i ko je odgovoran za nadoknadu ili popravlanje štete. Prema tome, opcija restorativne pravde sagledava štetnost izvršenog krivičnog dela za: žrtvu, društvo i izvršioca, fokusira intervenciju na poravnanje i popravlanje štete, aktivno uključujući izvršioca, koji je odgovoran za štetu koju je učinio.

Pristup restorativne pravde, kao alternativa sudskom postupku ili oblik reagovanja sa stanovišta „tercijarne prevencije”, ima sledeće karakteristike: maloletni izvršilac krivičnog dela mora da preuzme odgovornost za izvršeno delo i suoči se s posledicama svog nezakonitog postupanja; maloletni izvršilac može biti uključen u donošenje odluke o kazni i obeštećenju; pitanje prestupništva se brzo se rešava, uz jasan postupak i bez odlaganja; postoji uključenost porodice i zajednice; uspostavlja se kontakt između izvršioca i žrtve; izvršilac čini direktnu kompenzaciju oštećenom; izbegnut je kontakt i uključenost u formalni pravosudni sistem; nema orijentacije ka zatvaranju maloletnika; proces je osmišljen da omogući reintegraciju maloletnika, a ne njegovo isključenje ili udaljavanje (UNICEF, 2003: 60).

Od većeg broja autora koji se bave vrednosnom osnovom rekonstruktivnog pristupa (Dekleva, 1996; Zehr, 1997; Viano, 2000; Seymor i Gregorie, 2002), Pranis² je najjasnije i najsveobuhvatnije postavio jedanaest ključnih načela filozofije rekonstruktivnog pristupa: krivično delo je povreda; krivično delo povređuje oštećenog/ žrtvu, zajednicu; maloletnog izvršioca i stvara obavezu da se stvari isprave; sve strane treba da budu deo odgovora na izvršeno krivično delo, uključujući: žrtvu, ako to želi, zajednicu i maloletnog prestupnika; pogled iz perspektive oštećenog ključan je za donošenje odluke kako popraviti štetu nastalu izvršenjem krivičnog dela; odgovornost maloletnog izvršioca znači prihvatanje odgovornosti i delovanje u pravcu popravlanja nastale štete; zajednica je odgovorna za dobrobit svih svojih članova, uključujući oštećenog i izvršioca; sva ljudska bića imaju svoju vrednost i dostojanstvo; rekonstrukcija ili popravlanje štete i ponovno uspostavljanje odnosa u zajednici osnovni je cilj korektivnog tima; postignuti rezultati se mere time koliki je deo štete nadoknađen/popravljen, a ne kolika je kazna dosuđena;

---

2 Pranis, K.: *A Hometown Approach to Crime*. State Government News, 39.,9.internet version Database-Master FILE Premier, cit. prema Koler-Trbović, N., Cvjetko, B., Koren-Mrazović, M., Žižak, A., *Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mladim punoljetnicima*, op. cit., str. 15, 16.

kontrolu nad kriminalitetom nemoguće je ostvariti bez aktivnog uključivanja zajednice; u okviru sistema pravosuđa za maloletnike treba uvažavati različitost kultura i drugih činilaca porekla (rasnog, nacionalnog, geografskog, religioznog, ekonomskog, porodičnog, seksualno-orijentacijskog ili drugog) i svima omogućiti jednaku zaštitu i pravičan postupak Sve navedene vrednosti predstavljaju okvir za postavljanje tri cilja, u okviru rekonstruktivnog pristupa: odgovornost izvršioca, razvoj veština /kompetencija u karakteru izvršioca i zaštita zajednice (Pranis, 1996).

Restorativna pravda treba da ispuni sledeće principe prihvatanja: krivično delo je povreda drugog ljudskog bića i međuljudskih odnosa; žrtva, počiniac i lokalna zajednica postaju aktivni učesnici u odgovoru na krivično delo; žrtva zauzima centralno mesto i iz njene perspektive se odmerava naknada štete; dete se može uključiti u donošenje odluke o kazni i nadoknadama; odgovornost za počinioca podrazumeva ne samo prihvatanje odgovornosti, već i delovanje u cilju nadoknade štete; zajednica je odgovorna za dobrobit svojih članova, uključujući kako žrtvu, tako i počinioca i ima aktivnu ulogu; konstruktivni dijalog između svih koji su neposredno ili posredno pogođeni krivičnim delom rezultira međusobnim razumevanjem.

Diverziono programi su sastavni dio pokreta za restorativnu pravdu. Diverzija je zamišljena tako da decu odvraća od sudskog procesa, a usmerava ka zvaničnoj ili nezvaničnoj podršci koju obezbeđuje zajednica, čime se izbegavaju negativni uticaji sudskih procesa.

Istraživanja su pokazala da zvanični sudski postupak i smeštanje dece u institucije, u većini slučajeva ne odvraća dete od vršenja krivičnih dela u budućnosti. Pri tome je važno imati u vidu da mere institucionalizacije stvaraju dodatne probleme zbog: uticaja kriminalne zaraze, kao posledica života sa izrazito delikventnom grupom vršnjaka; odbacivanja od strane porodice i društva; loši stambeni uslovi i teškoće sa zapošljavanjem po izlasku iz zatvora.

Svi diverziono programi sadrže četiri fundamentalna zahteva: dete mora da prizna da je učinilo krivično delo; dete se ne može lišiti slobode da bi učestvovalo u diverzionom programu; dete ima pravo na sudski postupak, ukoliko se ono ili njegovi roditelji ili staratelji ne saglašavaju s primenom diverzione mere; dete se može u svakom momentu odreći diverzionog procesa i imati pristup zvaničnom sudskom postupku.

U različitim fazama postupka, kojima se pomaže deci koja su došla u sukob sa zakonom, postoji više diverzionih mera, među kojima se najčešće spominju: posredovanje između žrtve i počinioca; opomena; popravni odbor lokalne zajednice, zajednički porodični sastanak, suđenje u krugu; sudovi mladih; rad u korist društvene zajednice.

Osnovni ciljevi posredovanja/medijacije su: da se podrži proces rehabilitacije žrtve; da se maloletnicima u sukobu sa zakonom da mogućnost da shvate kakve su posledice njihovog krivičnog dela za žrtvu i da preuzmu odgovornost za svoje ponašanje; pomirenje je osnovni cilj, zasnovan na ideji popravljanja stvari; obaveza države je da uključi građane u iznalaženju mogućnosti u pozitivnoj reakciji na maloletnički kriminalitet; maloletnik mora shvatiti posledice svog ponašanja i preuzeti odgovornost za takvo ponašanje; spremnost za pomirenje sa oštećenim' podrazumeva dobrovoljni pristanak maloletnika na suočenje sa oštećenim, kako bi se otklonile štetne posledice krivičnog dela.

Dobrovoljnost i pristanak u postupku mirenja traži se i na strani oštećenog. Vansudsko rešavanje maloletničke delikvencije mirenjem, odnosno zaključivanjem sporazuma između počinioca i oštećenog, ima za svrhu ne samo da se ne pokreće krivični postupak, nego i vršenje uticaja na maloletnika da ubuduće ne čini krivična dela, ali se time izbegava i stigmatizacija i etiketiranje maloletnika. Ako pristane na mirenje, oštećeni na ovakav način doživljava svoju satisfakciju. Tokijska pravila propisuju sledeće alternativne mere i sankcije koje se mogu izreći prema maloletnim počiniocima krivičnih dela: prijekor, ukor, opomena; uslovno puštanje na slobodu; statusna kazna; ekonomske sankcije i novčane kazne; konfiskacija ili eksproprijacija; povraćaj žrtvi ili nalog za nadoknadu; ukinuta ili odložena kazna; uslovna kazna i sudski nadzor; nalog za društveno koristan rad u zajednici; upućivanje u vaspitni centar; kućni pritvor; bilo koji drugi način vaninstitucionalnog tretmana; kombinacija navedenih mera. Za sve alternativne mere karakteristično je da se od počinioca zahteva da preuzme odgovornost, i da je jedan od osnovnih principa njihove primene princip dobrovoljnosti (Prava djece u sukobu sa zakonom, 2007: 11).

Restorativna pravda u domaćem krivičnom zakonodavstvu

Prateći sva ona dostignuća teorije i prakse krivičnogpravnog reagovanja na kriminalitet, u domaćem krivičnom zakonodavstvu došlo je do izvesnih promena koje ukazuju na postepeno, ali dosledno prihvatanje svih onih uslovno „novina“ koje prate uvođenje i primenu procesa restorativne pravde u nas. S druge strane, čak i zakonska rešenja koja izričito propisuju mogućnost primene procesa restorativne pravde nailaze na otpor, i stručne i opšte javnosti, gde se objektivni nedostatak podzakonskih akata često uzima kao subjektivni izgovor u neprimenjivanju pojedinih rešenja.

Promene u krivičnom zakonodavstvu u odnosu na punoletne i maloletne učinioce krivičnih dela unose izvesne konkretne elemente restorativne pravde u domaći, tradicionalno retributivni krivičnopravni sistem.

Za razliku od ranijih odredbi zakona o materijalnom, procesnom i izvršnom krivičnom pravu u odnosu na maloletne izvršioce krivičnih dela, koje su se zasnivale na tradicionalnom sistemu zaštite prava maloletnika i tretiranja maloletnih delinkvenata na klasičan način, Zakon o maloletnim učionicima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica RS, predviđa alternativne modele reakcije na maloletničku delinkvenciju.³ Ovaj model znači udaljavanje maloletnika od krivičnog pravosuđa i izbegavanje stigmatizacije maloletnika vođenjem krivičnog postupka, izricanjem vaspitnih mera i kazne (Konstantinović-Vilić, Kostić, 2006: 95).

Diverziona mere su vaspitni nalozi koji su predviđeni Zakonom u čl. 5, 6, 7 i 8. Uslovi za primenu jednog ili više vaspitnih naloga su:

- da je maloletnik izvršio krivično delo za koje je zakonom propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina;
- da je maloletnik priznao izvršenje krivičnog dela,
- da je prepoznao svoju odgovornost prema oštećenom s obzirom na krivično delo koje je izvršio.

Svrha vaspitnih naloga je da se ne pokreće krivični postupak prema maloletniku ili da se pokrenuti postupak obustavi, da se primenom vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloletnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična dela. Zakon predviđa više vrsta vaspitnih naloga, od kojih je sa stanovišta žrtve posebno značajno poravnanje sa oštećenim, kako bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na neki drugi način otklonile, u celini ili delimično, štetne posledice dela; a sa stanovišta

3 Neke od konvencija i protokola koje su od uticaja na Zakon o maloletnicima, pre svega na uvođenje vaspitnih naloga kao diverzionih mera zasnovanih na principima restorativne pravde su svakako: 1) Konvencija UN o pravima deteta iz 1989. godine; 2) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda; 3) Minimalna standardna pravila za maloletničko krivično pravosuđe (tzv. Pekinška pravila usvojena od strane OUN 1985. godine); 4) Pravila OUN o zaštiti maloletnika lišenih slobode (tzv. Havanska pravila) iz 1990. godine; 5) Smernice OUN za prevenciju maloletničke delikvencije (tzv. Rijadske smernice) iz 1990. godine; 6) Standardna minimalna pravila OUN za alternativne kaznene mere (tzv. Tokijska pravila) iz 1990. godine; 7) Evropska pravila o društvenim sankcijama i merama za sprovođenje maloletničkog krivičnog pravosuđa (tzv. Bečka pravila) iz 1997. godine; 8) Rezolucija UN: Osnovni principi korišćenja programa restorativne pravde u krivičnim stvarima; 9) Deklaracija iz Lime o restorativnoj pravdi za maloletnike (2009). Podrška reformi maloletničkog pravosuđa: *Razvoj standarda i procedura za primenu vaspitnih naloga*. Beograd: Republički zavod za socijalnu zaštitu. Preuzeto: 24. 4. 2015.

<http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/Standardi%20i%20procedure%20Vaspitni%20nalozi.pdf>

lokalne zajednice uključivanje, bez naknade, u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja.⁴

Vaspitni nalog prema maloletniku može primeniti nadležni javni tužilac za maloletnike ili sudija za maloletnike. Prilikom izbora vaspitnog naloga uzeće u obzir u celini interes maloletnika i oštećenog. Osim toga, primenjivanjem jednog ili više vaspitnih naloga ne sme da se ometa školovanje ili zaposlenje maloletnika. Trajanje vaspitnog naloga je određeno na vremenski period od najduže šest meseci u kom roku se može zameniti drugim vaspitnim nalogom ili ukinuti. Prilikom izbora i primene vaspitnih naloga potrebna je saradnja roditelja, usvojioca ili staraoca maloletnika. Zakon ne predviđa u čemu će se sastojati ta saradnja, kao način na koji će se sprovesti ove diverzije mere, tako da je ostalo da se podzakonskim aktima reguliše niz pitanja vezanih za konkretnu primenu vaspitnih naloga.

Vaspitni nalog prema maloletniku može primeniti nadležni javni tužilac za maloletnike ili sudija za maloletnike. Prilikom izbora vaspitnog naloga uzeće u obzir u celini interes maloletnika i oštećenog. Osim toga, primenjivanjem jednog ili više vaspitnih naloga ne sme da se ometa školovanje ili zaposlenje maloletnika.

Trajanje vaspitnog naloga je određeno na vremenski period od najduže šest meseci u kom roku se može zameniti drugim vaspitnim nalogom ili ukinuti. Prilikom izbora i primene vaspitnih naloga potrebna je saradnja roditelja, usvojioca ili staraoca maloletnika. Zakon ne predviđa u čemu će se sastojati ta saradnja, kao način na koji će se sprovesti ove diverzije mere, tako da je ostalo da se podzakonskim aktima⁵ reguliše niz pitanja vezanih za konkretnu primenu vaspitnih naloga (Konstantinović Vilić, Kostić, 2011: 202).

Umesto zaključka

Restorativna pravda, umesto retribuciji teži ka ponovnom uspostavljanju stanja narušenog izvršenjem krivičnog dela, što se postiže primenom raznih metoda: posredovanjem između učinioca krivičnog dela i žrtve, izvinjenjem, mirenjem, naknadom štete ili drugim oblicima nadoknade pričinjene štete

4 Osim toga, kao vaspitni nalozi predviđeni su: redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao, podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga, uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištu.

5 Republika Crna Gora donela je 2007. godine Pravilnik o primjeni vaspitnih naloga, kojim se detaljno reguliše i uređuje postupak restorativnog pristupa prema maloletnicima u sukobu sa zakonom. Vlada Republike Crne Gore. Ministarstvo pravde. UNICEF. *Pravilnik o primjeni vaspitnih naloga*. Preuzeto: 24. 4. 2015. http://www.unicef.org/montenegro/Pravilnik_A5.pdf

žrtvi. Ono što ne postoji u odredbama domaćeg krivičnog zakonodavstva jeste primena restorativne pravde u zavodima, što bi bio jedan od predloga za buduća zakonska rešenja.

Restorativna pravda se primenjuje u nekim zemljama u ustanovama za izvršenje kazne zatvora kao poseban sistem, ili kao deo kazne. S obzirom na to da se u okviru koncepcije restorativne pravde kriminalitet sagledava kao povreda ili naneto zlo, izvršilac krivičnog dela treba da nastoji da otkloni, ili ispravi posledice učinjenog dela. Pri tome se potenciraju potrebe žrtve i širi uticaj kriminaliteta na društvo u kome prestupnik živi, kako bi se postojeći konflikt razrešio na najbolji mogući način.

Na prvi pogled izgleda da je primena zavodskih sankcija, odnosno krivičnih sankcija institucionalnog karaktera prema maloletnicima, antiteza ideala primene restorativne pravde, i da se princip restorativne pravde ne može primeniti u zavodskoj sredini, i na osuđeničku populaciju.

Postoji nekoliko različitih načina kako se principi restorativne pravde mogu primeniti unutar samog zavodskog konteksta. Najpre je neophodno prepoznati da kriminalitet nije nešto što se dešava samo unutar zavoda, i primeniti metode restorativne pravde u onim slučajevima kada osuđenici priznaju izvršeno delo za koje se nalaze u zavodu i smatraju se odgovornim za svoje postupke. Drugi uslov za primenu restorativne pravde je određena vrsta izvršenog delikta. U praktičnoj primeni restorativno presuđenje se primenjuje u sledećim slučajevima: 1. oštećenje imovine, 2. verbalni delikti (pretnje i uvrede), 3. tuče, 4. delinkvencija maloletnika (Kimmitt Edgar, 2002).

Za sprovođenje procesa restorativnog presuđenja odgovorno je zavodsko osoblje koje je završilo multidisciplinarnu obuku i koje postupa po posebnim protokolima. Protokolima se predviđaju osnovni principi primene restorativne pravde u zavodskim uslovima. U tri zatvora u Engleskoj – Bristol, Norvič i Vinčester (Bristol, Norwich i Winchester) u protokolima je predviđeno da je za primenu restorativnog procesa potrebno prisustvo „službenika izveštača” tj. osobe odgovorne za izveštaj o zatvoreniku, samog zatvorenika, bilo koje žrtve koja može da bude oštećena, guvernera koji presuđuje i moguće grupe osoblja zatvorskog krila. Sva ova lica treba da daju pristanak da učestvuju u ovom procesu i ako bilo ko od njih odustane, proces se zaustavlja bez obzira na fazu u kojoj se nalazi i nastavlja se sa krivičnom procedurom. Protokolom je takođe predviđeno:

- za iniciranje restorativnog procesa neophodno je priznanje krivice zatvorenika, ako zatvorenik protiv koga se vodi postupak ne prizna odgovornost, bilo bi poželjno da se tradicionalno presuđuje;

- kada ne može da se postigne dogovor o reparaciji ne treba nikoga prisiljavati u donošenju odluke, pregovaranje može da se nastavi ili može da se razmisli o alternativnim načinima rešavanja situacije;
- svi sastanci moraju da budu dobrovoljni i da sve stranke daju svoj pristanak;
- zatvorenik ne sme da bude primoran da potpisuje bilo kakve sporazume i, ukoliko se to dogodi, može da obustavi dalju saradnju;
- sporazumi o reparaciji treba da se odnose na okolnosti slučaja i da ne budu u nesaglasnosti sa prestupnikom;
- dok vodi sastanak, facilitator ne treba da pokazuje na čijoj je strani, da iskazuje svoja mišljenja ili usmerava postupak.

U restorativnom procesu prilikom primene restorativne pravde neophodno je pridržavati se sledećih principa:

- uključivanje žrtve, zatvorenika i članova zatvorske sredine u proces;
- obezbeđivanje sigurne okolina za rad;
- prethodno prihvatanje odgovornosti od strane zatvorenika;
- sve strane učestvuju u potpunosti na dobrovoljnoj bazi;
- sve strane imaju punu podršku pre, za vreme i posle procesa;
- zatvorenik aktivno učestvuje;
- pažljiva priprema svih stranaka;
- svi facilitatori treba da buduiskusni i trenirani;
- zaključci sa sastanaka treba da imaju elemente reparacije;
- trebalo bi da postoji povratni odgovor o procesu kako od osoblja, tako i od zatvorenika (Kimmet Edgar, 2002).

Primena restorativne pravde u zavodskim uslovima višestruko koristi osuđeniciima. Mogućnost reparacije razvija kod osuđenika sopstveni smisao vrednosti, jer su u situaciji da pomognu drugima, svojoj porodici i društvu. Sposobnost da budu velikodušni bitan je deo humanosti. Zatim, restorativna pravda uvodi društvo u zavod i osuđenike čini vidljivijim onima koji su van zavodskih zidina. Restorativna pravda omogućava da društvo prepozna svoju odgovornost prema zatvoreniciima, jer su zatvori deo društvenog konteksta. Ipak, najvažnije je da primena restorativne pravde omogućava da osuđenici na pravi način sagledaju svoje ponašanje i štetu koju je takvo ponašanje prozročovalo. Ukoliko se restorativan pristup koristi za rešavanje disciplinskih prestupa osuđenika, onda cilj nije jednostavno kažnjavanje osuđenika koji je prekršio neko zavodsko pravilo, već je cilj da se osuđeniku pomogne da razume kako da živi kao deo društva unutar zavoda (Konstantinović-Vilić, Kostić, M. 2006a: 113).

Literatura

Vlada Republike Crne Gore. Ministarstvo pravde. UNICEF. *Pravilnik o primjeni vaspitnih naloga*.

Preuzeto: 24. 4. 2015. http://www.unicef.org/montenegro/Pravilnik_A5.pdf

Christie, N. (1977). Conflicts as Property. London: *The British Journal of Criminology*. 17 (1). 1-15.

Coward, S. (2000). *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence: Healing Justice?* Directed Interdisciplinary Studies, Carleton University, Decembar. 6. U: Konstantinović Vilić, S. Kostić, M. (2011). *Penologija*. Niš: Centar za publikacije, Pravni fakultet Niš. (106).

Kimmet, E. (2002). *Restorative Justice in Prisons*, „With a little imagination and a lot of courage, prisons could become a natural setting for Restorative Justice”, Oxford Centre for Criminological Research, Prison Service Journal / Resource Book and Report. U: Konstantinović-Vilić, S. Kostić, M. (2006a). *Penologija*. Niš: SVEN. (112).

Konstantinović-Vilić, S. Kostić, M. (2006b). *Izvršenje kazni i drugih krivičnih sankcija u Republici Srbiji*. Niš: SVEN.

Konstantinović Vilić, S. Kostić, M. (2011). *Penologija*. Niš: Centar za publikacije, Pravni fakultet Niš.

Konstantinović Vilić, S. Kostić, M. (2011). *Sistem izvršenja krivičnih sankcija i penalni tretman u Srbiji*. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu.

Konstantinović Vilić, S. Kostić, M. (2012). Različiti modeli restorativne pravde primenjeni prema maloletnim delinkventima. *Krivičnopravni položaj i socijalna zaštita maloletnih prestupnika*. (Priredili: M. Kostić, S. Konstantinović-Vilić, M. Brkić). Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu. Centar za socijalni rad Sveti Sava Niš. 73-88.

Kostić, M. (2005). Restorativna pravda – smisao i mogućnosti primene. Beograd: *Socijalna misao*. 2-3. 45-66.

Podrška reformi maloletničkog pravosuđa: *Razvoj standarda i procedura za primenu vaspitnih naloga*. Beograd: Republički zavod za socijalnu zaštitu. Preuzeto: 24. 4. 2015.

<http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/Standardi%20i%20procedure%20Vaspitni%20naloz.pdf>

Pranis, K. (1996). *A Hometown Approach to Crime*. State Government News, 39.,9.internet version Database-Master FILE Premier. U: Koren-Mrazović, M. Koller-Trbović, N. Žizak, A. Cvjetko, B. (2003) Izvansudska nagodba

u Republici Hrvatskoj. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. 39 (2). 211-222 (217).

Preuzeto: 22. 4. 2015.

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=17825

Prava djece u sukobu sa zakonom. (2007). Podgorica: Ministarstvo pravde Crne Gore. Komisija za primjenu alternativnih mjera i sankcija UNICEF. Preuzeto: 22. 4. 2015.

http://www.unicef.org/montenegro/Prava_Djece.pdf

Mladi u sukobu sa zakonom. (2003). UNICEF: Save the Children. 60. U: Konstantinović Vilić, S. Kostić, M. (2012). Različiti modeli restorativne pravde primenjeni prema maloletnim delinkventima. *Krivičnopravni položaj i socijalna zaštita maloletnih prestupnika* (76). (Priredili: M. Kostić, S. Konstantinovi-Vilić, M. Brkić). Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu. Centar za socijalni rad Sveti Sava Niš. 73-88.

Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica RS. *Sl. glasnik RS.* Br. 85. 2005.

Miomira Kostic, Ph.D. Full Professor

Darko Dimovski, Assistant Professor

Aleksandar Mihajlović, Bachelor of Laws

APPLICATION OF RESTORATIVE JUSTICE TO JUVENILES IN CONFLICT WITH LAW

Summary

In the article the authors deal with the basic theoretical statements and discussions about the practical use of restorative justice. They discuss the questions of introducing and application of restorative justice in order to reach the balance of interests between a victim, society and a delinquent. There is no unique statement about the restorative justice concept, so the authors make this concept by listing certain activities with respect of standards and principles. The experiences of different countries which apply the restorative justice process are precious. The authors write about some experiences and confusions about restorative justice process in American justice system. Also she emphasizes the values of restorative justice process. A part of the article is dedicated to the standards for restorative justice which are harmonized with the international documents of human rights.

Key words: *restorative justice, standards, principles, retributive justice.*